

ЕВАЛУАЦИЈА
ЕФЕКТА
ИНКЛУЗИВНОГ
ОБРАЗОВАЊА У
РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Београд 2020.

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

**НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„ЕВАЛУАЦИЈА ЕФЕКТА ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ”**

Београд, 21. децембар 2020.

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2020.

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„ЕВАЛУАЦИЈА ЕФЕКТА ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ”
ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 21. децембар 2020.

Издавач:

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)
11000 Београд, Високог Стевана 2
www.faspep.bg.ac.rs

За издавача:

Проф. др Снежана Николић, декан

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Бранка Јаблан

Уредници:

Доц. др Марија Анђелковић

Доц. др Ивана Сретеновић

Рецензенти:

Доц. др Слободан Банковић, Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију

Доц. др Марија Јелић, Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију

Дизајн насловне стране:

Зоран Јованковић

Компјутерска обрада текста:

Биљана Красић

Штампа омота и нарезивање ЦД

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)

Зборник радова биће публикован у електронском облику – ЦД

Тираж: 200

ISBN 978-86-6203-145-7

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 7.12.2020. године, Одлуком бр. 3/193 од 8.12.2020. године, усвојило је рецензије рукописа Зборника радова „ЕВАЛУАЦИЈА ЕФЕКТА ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ”.

Зборник је настао као резултат Пројекта „ЕВАЛУАЦИЈА ЕФЕКТА ИНКЛУЗИВНОГ ОБРАЗОВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ” чију реализацију је сопственим средствима подржао Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.

Програмски одбор:

- Проф. др Александар Југовић
- Доц. др Милосав Адамовић
- Доц. др Ивана Арсенић
- Доц. др Мирјана Ђорђевић
- Доц. др Тамара Ковачевић
- Доц. др Татјана Ментус
- Доц. др Ксенија Станимиров

Организациони одбор:

- Доц. др Наташа Буха
- Доц. др Миа Шешум
- Асс. др Бојана Дрљан
- Асс. др Божидар Филиповић
- Асс. Вера Петровић
- Невена Јаковљевић, сарадник у настави
- Дуња Стекић, сарадник у настави

НАСТАВНИЧКА ПРОЦЕНА ТЕШКОЋА У ДОМЕНУ ПАЖЊЕ КОД ДЕЦЕ МЛАЂЕГ ШКОЛСКОГ УЗРАСТА

Наташа БУХА*, Симонида МИЛОШЕВИЋ**, Милица ГЛИГОРОВИЋ*

*Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију,
Београд

**ОШ „Душан Дугалић“, Београд

Апстракт

Циљ овог истраживања је да се утврди однос између наставничке и директне процене присуства тешкоћа у домену пажње код деце млађег школског узраста.

У истраживању је учествовало тридесет осморо испитаника (42,1% девојчица), узраста 7-11 година (изражено у месецима, $AS = 106,21$, $SD = 13,05$), ученика I-IV разреда основне школе. На основу мишљења наставника, заснованог на опсервацији пажње детета током школских активности, испитаници су груписани у две категорије: пажљиви (44,7%) и непажљиви (55,3%) ученици.

Директна процена пажње спроведена је применом задатака за процену распона, одржавања и селективности пажње који припадају Протоколу за процену когнитивних способности. Подаци о присуству симптома ADHD прикупљени су помоћу Интервјуа за евалуацију присуства ADHD код деце.

Анализом резултата утврђене су статистички значајне разлике међу групама ученика које су наставници окарактерисали као пажљиве и непажљиве у домену распона ($p = 0,010$) и селективности ($p = 0,021$) визуелне пажње. Корелација резултата Интервјуа за евалуацију присуства ADHD код деце и директне процене пажње је статистички значајна у доменима невербалне аудитивне пажње, одржавања пажње и броја грешака током решавања задатка селективности визуелне пажње.

Кључне речи: наставничка процена, пажња, млађи школски узраст

УВОД

Међу најчешћим разлозима због којих наставници и родитељи траже помоћ стручњака су немир, непажња, врпољење, претерана активност детета, односно понашање деце које се често означава термином *хиперактивност* (Голубовић, Јерковић и Рапаић, 2008). У стручној литератури

хиперактивност се описује као један од три дефинишућа параметра дефицита пажње с хиперактивношћу (енгл. *Attention deficit hyperactivity disorder*, у даљем тексту ADHD), поред импулсивности и тешкоћа у области пажње (Polderman et al., 2009; Hughes & Cooper, 2007; Young, 2015). Симптоми ADHD су често непосредно повезани с тешкоћама у процесу образовања

(Prpić & Vlašić-Cicvarić, 2013; Hughes & Cooper, 2007). Пажња представља значајан чинилац усвајања академских знања и вештина (Јапунџа-Милисављевић, 2008), игра важну улогу приликом усвајања вештине читања (Savage, Cornish, Manly, & Hollis, 2006; Fergusson & Horwood, 1992), писања (Adi-Jarpha et al., 2007; Глигоровић и Буха, 2019) и рачунања (Глигоровић и Буха, 2019).

Тешкоће у области пажње могу се испољити у виду проблема праћења и извршавања задатака, неистрајности, отежаног преласка са једне вољне активности на другу или отежаног фокусирања на активност, као и смањене отпорности на дистракторе и сл. (Глигоровић и Буха, 2018; Stevens & Bavelier, 2012).

Наставничка опсервација, портфолио и анегдотске белешке представљају неформалне видове процене који омогућавају боље сагледавање начина на који ученик користи одређену способност или вештину у васпитно-образовном процесу (Spinelli, 2002, према Глигоровић и Буха, 2016). Подаци који се добијају на основу наставничке опсервације ученика од изузетног су значаја за стицање увида у понашање ученика када су без родитељског надзора и подршке, пошто је познато да се неки видови понашања код деце испољавају искључиво у школском окружењу. Наставничком опсервацијом добијају се подаци о прилагођавању ученика структури разреда, организацији и садржају наставе, академским захтевима и очекивањима. Посебно је важно то што наставник има прилику да посматра понашање ученика у структурираним (организованим) и неструктурираним (неорганизованим) ситуацијама. Опсервацијом детета наставник може увидети промене у понашању током времена, што у

стандардним условима тестирања није могуће (Глигоровић, 2013; Глигоровић и Буха, 2016).

Процена могућности за стицање и примену академских знања и вештина представља битан предуслов за израду валидних индивидуалних образовних програма намењених деци са тешкоћама у развоју, а њен значај се огледа и у предикцији школског постигнућа (Глигоровић и Буха, 2015).

Циљ овог истраживања је да се утврди однос између наставничке и директне процене присуства тешкоћа у домену пажње код деце млађег школског узраста.

МЕТОД РАДА

У истраживању је учествовало тридесет осморо испитаника (42,1% девојчица), узраста 7-11 година (изражено у месецима, $AS = 106,21$, $SD = 13,05$), ученика I-IV разреда основне школе. На основу мишљења наставника, заснованог на опсервацији пажње детета током школских активности, испитаници су груписани у две категорије: пажљиви (44,7%) и непажљиви (55,3%) ученици. Узорак је уједначен према разреду и полу ($\chi^2 = 2,960$; $df = 3$; $p = 0,277$).

Директна процена пажње спроведена је применом задатака за процену распона, одржавања и селективности пажње који припадају Протоколу за процену когнитивних способности (Глигоровић и сар., 2015). За процену аудитивне пажње коришћени су задаци: распон бројева, одржавање аудитивне пажње и распон ритма, а визуелна пажња процењена је задацима распона боја и поништавања.

Подаци о присуству симптома ADHD прикупљани су помоћу Интервјуа за

евалуацију присуства ADHD код деце (*The ADHD Child Evaluation – ACE interview*; Young, 2015), узраста 5-16 година, при чему је за потребе овог истраживања коришћен део интервјуа који се односи на присуство симптома ADHD у школи. Подаци су прикупљени током структурираног разговора (интервјуа) с наставницима. Резултати

ске су интерпретирани у оба понуђена дијагностичка кода (DSM-5 и ICD-10).

У статистичкој обради података коришћене су дескриптивне статистичке мере, Пирсонов коефицијент корелације, χ^2 тест и t-тест.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА С ДИСКУСИЈОМ

Резултати директне процене пажње код деце млађег школског узраста приказани су у Табели 1.

Табела 1. Резултати директне процене пажње

Директна процена пажње	Min	Max	AS	SD	
Вербална аудитивна пажња	4	14	8,71	2,17	
Задаци распона	Невербална аудитивна пажња	3	17	7,89	2,96
	Визуелна пажња	2	14	5,66	2,17
Одржавање аудитивне пажње	14	22	20,87	1,79	
Селективност пажње	Време решавања	10,68	41,09	22,89	7,62
	Број грешака	0	3	0,42	0,76
	Скор ефикасности	0,04	1,21	0,71	0,25

Није утврђена значајна повезаност наставничког груписања ученика према пажљивости у школи с узрастом ($\chi^2 = 5,372$, $df = 3$, $p = 0,147$), разредом ($\chi^2 = 4,497$, $df = 3$, $p = 0,213$) и полом ($\chi^2 = 3,527$, $df = 1$, $p = 0,060$) испитаника, иако су дечаци заступљенији у групи која је окарактерисана као непажљива.

Однос наставничког груписања према пажљивости у школи и резултата директне процене пажње приказан је у Табели 2.

Табела 2. Наставничко груписање према пажљивости у школи и резултати директне процене пажње

Директна процена пажње	Кат.	AS	SD	$t_{(36)}$	p
Вербална аудитивна пажња	пажљиви	9,24	2,51	1,311	0,200
	непажљиви	8,29	1,79		
Задаци распона	Невербална аудитивна пажња	8,82	1,85	1,906	0,066
	пажња	7,14	3,48		
Визуелна пажња	пажљиви	6,65	2,448	2,739	0,010
	непажљиви	4,86	1,558		
Одржавање аудитивне пажње	пажљиви	21,47	0,874	1,936	0,061
	непажљиви	20,38	2,18		
Селективност пажње	Време решавања	19,77	5,87	-2,415	0,021
	непажљиви	25,41	8,05		
Број грешака	пажљиви	0,29	0,77	-0,927	0,360
	непажљиви	0,52	0,75		
Скор ефикасности	пажљиви	0,81	0,22	2,151	0,038
	непажљиви	0,64	0,25		

Статистички значајни односи су обележени (болд).

Утврђене су статистички значајне разлике међу групама ученика које су наставници окарактерисали као пажљиве и непажљиве у домену распона и селективности визуелне пажње, док разлике средњих вредности постигнућа у области аудитивне пажње, иако уочљиве, нису статистички значајне.

У Табели 3 приказани су резултати Интервјуа за евалуацију присуства ADHD код деце.

Табела 3. Заступљеност симптома поремећаја пажње према DSM-5 и ICD-10 критеријумима

Критеријуми DSM-5					
DSM-5	Претежно непажљив тип	Претежно хиперактивно-импулсивни тип	Комбиновани тип	Не испуњава критеријуме	Укупно
број	1	4	1	32	38
%	2,6	10,5	2,6	84,2	100
Критеријуми ICD-10					
ICD-10	Хиперкинетички поремећај		Не испуњава критеријуме		Укупно
број	3		35		38
%	7,9		92,1		100

Добијени резултати су у складу с налазима других истраживања, у којима се учесталост поремећаја пажње с хиперактивношћу креће од 1 до 20% (Polanczyk, De Lima, Norta, Biederman, & Rohde, 2007).

Основни статистички параметри резултата Интервјуа за евалуацију присуства ADHD код деце приказани су у Табели 4.

Табела 4. Компоненте ACE дијагностичког интервјуа према DSM-5 и ICD-10 критеријумима

Симптоми поремећаја пажње		Min	Max	AS	SD
Критеријуми DSM-5	непажња	0	9	1,79	2,48
	хиперактивност/импулсивност	0	8	1,45	2,52
Критеријуми ICD-10	непажња	0	9	1,79	2,51
	хиперактивност	0	5	0,84	1,52
	импулсивност	0	4	0,66	1,30

Однос резултата Интервјуа за евалуацију присуства ADHD код деце и резултата директне процене пажње приказан је у Табели 5.

Табела 5. Однос резултата АСЕ интервјуа и директне процене пажње

Директна процена пажње		АСЕ DSM-5			АСЕ ICD-10		
		Н	Х/И	Н	Х	И	
Задаци распона	Вербална	r	-0,253	-0,075	-0,265	-0,097	-0,046
	аудитивна пажња	p	0,126	0,656	0,107	0,564	0,785
	Невербална	r	-0,592	-0,334	-0,594	-0,321	-0,291
	аудитивна пажња	p	0,000	0,040	0,000	0,050	0,077
	Визуелна пажња	r	-0,264	-0,169	-0,257	-0,230	-0,043
		p	0,109	0,311	0,119	0,164	0,800
Одржавање аудитивне пажње		r	-0,493	-0,418	-0,501	-0,446	-0,287
		p	0,002	0,009	0,001	0,005	0,080
Селективност пажње	Време решавања	r	0,016	-0,155	0,012	-0,089	-0,214
		p	0,922	0,353	0,944	0,596	0,197
	Број грешака	r	0,407	0,422	0,432	0,365	0,452
		p	0,011	0,008	0,007	0,024	0,004
	Скор ефикасности	r	0,013	0,169	0,023	0,095	0,243
		p	0,937	0,310	0,891	0,571	0,141

Легенда: Статистички значајни односи су обележени (болд).

Резултати директне процене пажње у областима невербалне аудитивне пажње (распон ритма), одржавања аудитивне пажње и броја грешака при решавању задатка селективности пажње статистички значајно корелирају са симптомима поремећаја пажње према DSM-5 и ICD-10 критеријумима.

ЗАКЉУЧАК

Основни циљ истраживања био је да се утврди однос између наставничке и директне процене присуства тешкоћа у домену пажње код деце млађег школског узраста.

Утврђене су статистички значајне разлике међу групама ученика које су наставници окарактерисали као пажљиве и непажљиве у домену распона ($p = 0,010$) и селективности ($p = 0,021$) визуелне пажње. Корелација резултата Интервјуа за евалуацију присуства ADHD код деце и директне процене пажње је статистички значајна у доменима невербалне аудитивне пажње, одржавања пажње и броја грешака током решавања задатка селективности визуелне пажње.

Сумирајући резултате, можемо да закључимо да би наставничка опсервација пажње могла да представља значајну компоненту еколошког модела процене способности и вештина деце млађег школског узраста.

ЛИТЕРАТУРА

- Adi-Japha, E., Landau, Y. E., Frenkel, L., Teicher, M., Gross-Tsur, V., & Shalev, R. S. (2007). ADHD and dysgraphia: underlying mechanisms. *Cortex*, 43(6), 700-709.
- Глигоровић, М. (2013). *Клиничка процена и третман тешкоћа у менталном развоју*. Београд: Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
- Глигоровић, М., Буха, Н. (2019). Селективна пажња и инхибиција код деце млађег школског узраста. *Специјална едукација и рехабилитација*, 18(2), 157-177.
- Глигоровић, М., Буха, Н. (2018). Флексибилност пажње код деце млађег школског узраста. *Београдска дефектолошка школа*, 24(3), 21-33.
- Глигоровић, М., Буха, Н. (2016). Наставничка процена ученичке

- мотивације и потенцијала за учење. *Специјална едукација и рехабилитација*, 15(4), 395-416.
- Глигоровић, М., Буха, Н. (2015). Развојне способности и постигнућа у областима српског језика и математике. *Специјална едукација и рехабилитација*, 14(3), 319-344.
- Глигоровић, М., Буха, Н., Дучић, Б., Банковић С., Ђурић Здравковић, А., Маћеша-Петровић, Д. (2015). Протокол за процену когнитивних способности. У М. Глигоровић (Ур.), *Протокол за процену едукативних потенцијала деце са сметњама у развоју* (стр. 114-225). Београд: Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
- Голубовић, Ш., Јерковић, И., Рапаић, Д. (2008). Способност одржавања пажње и испољавање хиперактивности и импулсивности у зависности од пола детета. *Педагогија*, 63(3), 465-471
- Јапунџа-Милисављевић, М. (2008). Неуропсихолошке функције и настава математике код деце са интелектуалном ометеношћу. *Педагогија*, 63(4), 666-673.
- Polanczyk, G., De Lima, M. S., Horta, B. L., Biederman, J., & Rohde, L. A. (2007). The worldwide prevalence of ADHD: a systematic review and metaregression analysis. *American Journal of Psychiatry*, 164(6), 942-948.
- Polderman, T. J., de Geus, E. J., Hoekstra, R. A., Bartels, M., van Leeuwen, M., Verhulst, F. C., ... & Boomsma, D. I. (2009). Attention problems, inhibitory control, and intelligence index overlapping genetic factors: A study in 9-, 12-, and 18-year-old twins. *Neuropsychology*, 23(3), 381.
- Prpić, I., & Vlašić-Cicvarić, I. (2013). Poremećaj pažnje s hiperaktivnošću (ADHD) i pridruženi neurorazvojni poremećaji. *Paediatrica Croatica*, 57(1), 118-24.
- Savage, R., Cornish, K., Manly, T., & Hollis, C. (2006). Cognitive processes in children's reading and attention: The role of working memory, divided attention, and response inhibition. *British Journal of Psychology*, 97(3), 365-385.
- Stevens, C., & Bavelier, D. (2012). The role of selective attention on academic foundations: a cognitive neuroscience perspective. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 2(S1), S30-S48.
- Fergusson, D. M., & Horwood, L. J. (1992). Attention deficit and reading achievement. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 33(2), 375-385.
- Hughes, L. A., & Cooper, P. (2007). Understanding and supporting children with ADHD: Strategies for teachers, parents and other professionals. SAGE Publications Ltd.
- Young, S. (2015). ADHD child evaluation. *A diagnostic interview of ADHD in children*. Preuzeto 01. oktobra 2016, sa www.psychology-services.uk.com/resources.htm.

TEACHER ASSESSMENT OF DIFFICULTIES IN THE FIELD OF ATTENTION IN YOUNGER SCHOOL-AGED

Nataša Buha*, Simonida Milošević**,
Milica Gligorović*

*University of Belgrade – Faculty of Special
Education and Rehabilitation, Belgrade

**Primary school “Dušan Dugalić”, Belgrade

and the number of errors on the task of
selectivity of visual attention.

Keywords: teacher assessment, attention,
younger school-aged children

Abstract

The aim of this research is to determine the relationship between teacher and direct assessment of the presence of attentional difficulties in younger school-aged children.

Thirty-eight children (42.1% of girls), aged between 7 and 11 years (expressed in months: $M=106.2$, $SD=13.05$) participated in the research. They attend I-IV grade of primary school.

According to teacher's opinion based on the observation of the child's attention during school activities, the participants were grouped into two categories: attentive (44.7%) and inattentive (55.3%) students.

Direct assessment of attention was conducted using tasks for assessing the span, maintenance and selectivity of attention that are part of the Protocol for the Assessment of Cognitive Abilities. Data on the presence of ADHD symptoms were collected using a diagnostic interview of ADHD in children (ACE).

The analysis of the results revealed statistically significant differences between groups of students who were characterized by teachers as attentive and inattentive on the attention span ($p = 0.010$) and selectivity ($p = 0.021$) of visual attention.

The correlation between indirect and direct assessment of attention is statistically significant in the domains of nonverbal auditory attention, attention maintenance

